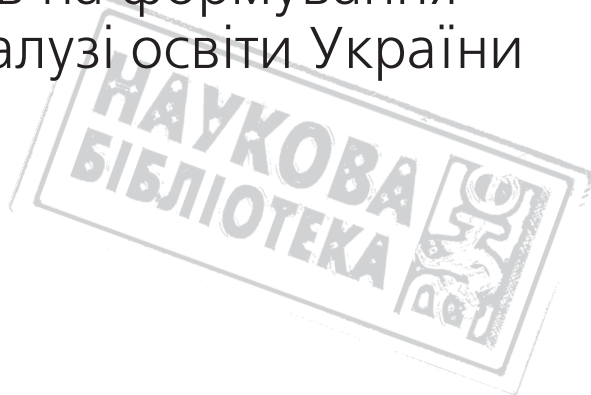

Міжнародні нормативно-правові акти про освіту та їхній вплив на формування державної політики в галузі освіти України

22

Євген КРАСНЯКОВ,
народний депутат України
Верховної Ради II та III скликань,
головний консультант секретаріату Комітету
Верховної Ради з питань науки і освіти

Тенденції до глобалізації суспільного розвитку формують нову еру взаємодії між націями, народами, державами. Глобалізаційні процеси впливають на управління, виробництво, торгівлю, ринок праці, політичні структури, інші суспільні інституції й процеси. У цьому контексті найвпливовішими чинниками розвитку стають інформація, наука та освіта. Перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, розширення культурно-інформаційних контактів між народами й державами, загострення конкуренції між ними зумовлюють інтеграційні процеси вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

В. Кремень, розглядаючи питання формування освітньої політики України в контексті вимог ХХІ століття, наголошує, що освіта — це складна, багаторівнева система, яка розвивається, видозмінюється під впливом часових, соціальних і багатьох інших чинників. Під час модернізації національної освіти нам треба враховувати інтеграційні процеси в європейській і світовій освіті [1, с. 160].

Основні шляхи розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти було сформульовано в перші роки незалежності. У стратегічному документі з питань освіти — Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) поставлено завдання щодо створення та впровадження довготермінової програми співробітництва в галузі освіти, вироблення ефективних механізмів входження до освітніх і наукових програм ЮНЕСКО, інших міжнародних організацій, фондів тощо, а також створення із зарубіжними країнами спільних центрів освіти, укладення міжнародних угод щодо нострифікації документів про освіту й кваліфікацію спеціалістів та робітників тощо [2, с. 59–61].

Національною доктриною розвитку освіти визначено такі завдання: вихід вітчизняної освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва, розширення участі навчальних закладів, учених, педагогів і вчителів, учнів і студентів у проектах міжнародних організацій та співтовариств. «Держава бере на себе обов'язок брати участь у проектах і програмах

Ради Європи, ЮНЕСКО, Європейського Союзу, ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій», — наголошено в Національній доктрині [3, с. 293].

Міжнародне співтовариство напрацювало низку нормативно-правових актів, де визначено міжнародні стандарти в галузі освіти. Відповідно до норм міжнародного права деякі з них, такі як резолюції і декларації, не обов'язкові для виконання, інші (договори, пакти, конвенції) мають обов'язкову юридичну силу, якщо вони ратифіковані вищим законодавчим органом держави. Це положення закріплено у статті 9 Конституції України, де зазначено, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [3, с. 10].

Загальна декларація прав людини 1948 року — універсальний документ щодо прав людини, зокрема й права на освіту. Стаття 26 декларації проголошує право кожної людини на освіту. Освіта повинна бути спрямована на всебічний розвиток людини, сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами, бути безоплатною, хоча б початкова й загальна, початкова освіта має бути обов'язковою, технічна і професійна — загальнодоступною, вища — однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного; батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх дітей.

«Світовою конституцією прав дитини» називають Конвенцію про права дитини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року. Відтоді Конвенцію ратифікували уряди та законодавчі органи всіх країн, за винятком Сомалі й Сполучених Штатів Америки.

Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про права дитини 28 лютого 1991 року, а з 27 вересня того ж року вона стала складовою законодавства України. В такий спосіб Україна взяла на себе зобов'язання створювати для дитини безпечні та сприятливі умови, забезпечивши доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я.

Положення Конвенції про права дитини, що стосуються права на освіту, ґрунтуються на положеннях Конвенції ЮНЕСКО (організація ООН із питань освіти, науки та культури) про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. Держави-учасниці запроваджують безплатну й обов'язкову початкову освіту; заохочують розвиток різних форм середньої освіти, і загальної, і професійної; забезпечують доступність вищої освіти для всіх на основі здібностей кожного; забезпечують доступність інформації та матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; уживають заходів для сприяння регулярному відвідуванню шкіл і зменшенню кількості учнів, які залишили школу (стаття 28).

Відповідно до статті 29 Конвенції держави-учасниці погоджуються з тим, що освіта дитини має бути спрямована на розвиток особистості, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини; виховання поваги до прав людини та основних свобод; підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними й релігійними групами тощо. У державах, де є етнічні, релігійні або мовні меншини чи особи з корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей, не може бути відмовлено у праві разом з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію або виконувати її обряди, а також спілкуватися рідною мовою (стаття 30).

Отже, Конвенція про права дитини — найповніший документ, що відображає права дитини. Вона покликана створити сприятливі умови для розвитку дітей, яким належить у майбутньому будувати гуманний світ.

Наступним міжнародним документом, який після його ратифікації Верховною Радою України 3 грудня 1999 року набув статусу закону України, стала Конвенція про визнання кваліфікації з вищої освіти в Європейському регіоні (Лісабонська конвенція від 11 квітня 1997 року). Конвенцію розроблено й прийнято під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО. Головна ідея Конвенції — надати всім людям Європейського регіону можливість повною мірою користуватися джерелом різноманіття систем освіти, максимально полегшити доступ жителям кожної держави й учням навчальних закладів до освітніх ресурсів інших держав.

Дієвим механізмом захисту прав дитини, розвитку системи освіти України відповідно до світових та європейських стандартів стали також такі міжнародно-правові акти: Конвенція про захист прав людини та основних свобод (Рим, 4 листопада 1950 р.); Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти (Париж, 14 грудня 1960 р.); Рекомендації МОП/ЮНЕСКО щодо становища вчителів (Париж, 5.10.1966 р.); Рекомендації про виховання в дусі міжнародного взаєморозуміння, співпраці й миру, виховання в дусі пошани прав людини й основних свобод (Париж, 1974 р.); Рекомендація про розвиток освіти дорослих (Париж, 1976 р.); Рекомендації МОТ/ЮНЕСКО про статус викладацьких кадрів закладів вищої освіти (Париж, 11.11.1977 р.); Рекомендація № R(83)4 Ради Європи (Комітет Міністрів) «Про сприяння обізнаності про Європу в середніх школах» (18. 04. 1983

р.); Рекомендація № R(83)13 Ради Європи (Комітет Міністрів) «Про роль середньої школи в підготовці молоді до життя» (23.09.1983 р.); Резолюція № 1 «Про нові завдання вчителів та їх підготовку» (Постійна конференція європейських міністрів освіти) (Гельсінкі, 5—7.05.1987 року); Резолюція 874 (1987) «Про якість і ефективність шкільної освіти» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація № R(88)7 «Про освіту з питань охорони здоров'я в школі та роль і підготовку вчителів» (Комітет Міністрів) (18.04.1988 р.); Конвенція про технічну та професійну освіту (Париж, 10.11.1989 р.); Рекомендація 1123 (1990) «Про практичну допомогу в питаннях освіти в Центральній і Східній Європі» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація № R(91)8 «Про розвиток освіти з питань довкілля в шкільних системах» (Комітет Міністрів (17.06.1991 р.); Рекомендації про визнання навчальних курсів та свідоцтв про вищу освіту (1993 р.); Всесвітня програма дій у сфері освіти з прав людини та демократії (Монреаль, 1993 р.); Рекомендація 1248 (1994) «Про освіту для обдарованих дітей» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація 1281 (1995) «Про гендерну рівність у галузі освіти» (Парламентська асамблея Ради Європи); Декларація принципів толерантності (Париж, 1995 р.); Міжнародна стандартна класифікація освіти (Париж, ЮНЕСКО, 1997 р.); Рекомендація № R(98)6 «Про сучасні мови» (Комітет Міністрів) (17.03.1998 р.); Декларація про вищу освіту для XXI століття (Париж, 5—9.10.1998 р.); Рекомендація № R(99)2 «Про середню освіту» (Комітет Міністрів) (19.01.1999 р.); Резолюція 1193 (1999) «Школи, які дають другий шанс, або як подолати безробіття та виключення, надаючи освіту і підготовку» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація 1437 (2000) «Про неформальну освіту» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація (2001) 15 «Про викладання історії у XXI столітті в Європі» (Комітет Міністрів) (31.10.2001 р.); Рекомендація 1501 (2001) «Обов'язки батьків і вчителів у вихованні дітей» (Парламентська асамблея Ради Європи) тощо.

Україна як співзасновниця Співдружності Незалежних Держав (СНД) бере участь у міжнародних договорах і програмах у межах цієї організації, зокрема з питань освіти й науки. Так, у травні 1992 року глави урядів деяких країн, що входили до СНД, підписали угоду про співпрацю в галузі освіти, підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів і нострифікації документів про їхню кваліфікацію. Для успішної реалізації зазначених угод проведено дві конференції міністрів освіти держав — учасниць СНД, створено Міжнародну асоціацію державних органів атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

У січні 1997 року глави урядів Азербайджану, Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизії, Молдови, Росії та Таджикистану підписали пакет документів щодо формування єдиного (загального) освітнього простору СНД, а в листопаді 1998 року уряди Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Російської Федерації — угоду про визнання еквівалентності освітніх документів.

Концепція формування єдиного (загального) освітнього простору СНД, Угода про співпрацю для формування єдиного (загального) освітнього простору СНД і Положення про Раду у справах співпраці в галузі освіти держав — учасниць СНД стали нормативними актами, що забезпечують розроблення низки модельних законодавчих актів, які регулюють відносини в галузі освіти.

Постановою Ради Міжпарламентської асамблеї держав — учасниць СНД від 17.10.1998 року № 45 створено робочу групу для підготовки модельного освітнього кодексу для держав — учасниць СНД, в основу якого покладено модельні закони «Про освіту», прийняті Міжпарламентським комітетом (постанова від 11.10.97 № 4—11) і Міжпарламентською асамблеєю (постанова від 03.04.99 № 13—8). У 2006 році мо-

дельний Освітній кодекс було затверджено. Україна в цьому процесі брала активну участь.

У кодексі визначено основні норми, правила та принципи функціонування освітніх систем загального освітнього простору СНД. Це, зокрема, збереження самостійності освітніх систем; орієнтація на адекватність і якість освіти; відносини партнерства між освітою й ринком праці, а не підпорядкованість одне одному; сприяння розвитку мобільності студентів і викладачів як у межах СНД, так і в міжнародному просторі; опора на результати наукових досліджень у галузі освіти для вироблення державної політики щодо розвитку освіти.

Наведені міжнародні нормативно-правові акти — орієнтир для багатьох країн у формуванні власного освітнянського законодавства. Наприклад, ратифікувавши в 1991 році Конвенцію ООН про права дитини, Україна визнала свою відповідальність перед світовим співтовариством щодо забезпечення на власній території всіх положень цього документа, підтвердила курс на підтримку загальнолюдських цінностей та розбудову соціальної, правової, демократичної держави. Норми, зафіксовані у Конвенції, знайшли відображення у вітчизняному законодавстві щодо захисту права дитини, зокрема права на освіту. Так, статтю 3 Закону України «Про освіту» визнано право громадян України на безкоштовну освіту в усіх навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального й майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин. Законом задекларовано, що здобуття освіти в Україні — стратегічний загальнонаціональний пріоритет, а це цілковито відповідає статті 28 Конвенції ООН про права дитини.

Задля створення рівних умов для доступу кожної дитини до високоякісної освіти відповідно до статей 23, 25, 29, 31 Конвенції в Україні прийнято закони України «Про освіту» (1991 р., 1996 р. — нова редакція), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Про професійно-технічну освіту» (1998 р., зі змінами — 2003 р.), «Про вищу освіту» (2002 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005 р.); «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» (2009 р.), розпочато реалізацію інклюзивної моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами тощо.

Отже, методологічними та соціально-політичними інтегрованими документами, покладеними в основу розвитку освіти в Україні, вибору пріоритетів, інтеграції національної освіти у світовий та європейський освітній простір, стали конвенції, резолюції та рекомендації ООН, ЮНЕСКО, Міжпарламентської асамблеї держав-учасниць СНД.

На думку В. Кременя, певні глобальні тенденції, а саме: прагнення до демократизації освіти, реальне забезпечення права на освіту всім бажаним, значний вплив соціально-економічних і політичних чинників на здобуття освіти, розростання ринку освітніх послуг тощо зумовлюють появу великих міжнародних проектів і програм, [с. 49–50].

Одним із наймасштабніших таких проектів останнім часом став Болонський процес (від назви університету в італійському місті Болонья, де започатковано ініціативи створення єдиного освітнього простору). Болонський процес мав свою передісторію. Попередницею започаткування Болонського процесу була Європейська культурна конвенція 1954 року, в якій наголошено на необхідності заохочення громадян усіх держав до вивчення мов, історії та культури інших країн.

Для вдосконалення європейської освіти за єдиними стандартами 1957 року було підписано Римську уго-

ду, в якій ставилися принципово нові завдання: приведення національних законодавств у сфері освіти до загальноєвропейських норм, розширення доступу до вищої освіти, підвищення академічної мобільності студентів і їх затребуваності на ринку праці, створення довгострокових систем навчання. З часом ці ідеї були розвинені в рішеннях конференцій міністрів освіти європейських держав, зокрема в Маастріхтському договорі (1992 р.).

Ідеї освітньо-культурного об'єднання європейських країн загалом та університетів зокрема розвинула Велика хартія університетів (*Magna Charta Universitatum*), прийнята 18 вересня 1988 року на з'їзді ректорів європейських університетів на честь святкування 900-річчя найстарішого навчального закладу Європи — Болонського університету. «Європа вже існує, її мешканці поділяли спільні інституції, до яких належать і університети, протягом століть. Університети є інтелектуальними центрами минулого та майбутнього, що мають спільні цілі та методологію здобуття знань — чи то практичних, чи теоретичних» — із такою заявою виступили представники Болонського університету на святкуванні.

Отже, саме Велика хартія університетів заклала фундамент подальшого розвитку університетів як центрів знань, досліджень, культури та прогресу. Вкрай важливо й те, що ініціатива щодо запровадження хартії виходила не від політичних кіл, а від самих університетів.

Надалі представники країн Європи підписали Лісабонську конвенцію (1997 р.) про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти європейського регіону та Сорбонську декларацію (1998 р.) про узгодження структури системи вищої освіти, приєднання держав Європи до ініціативи створення загальної системи, спрямованої на розширення доступу до європейської освіти й підвищення конкурентоспроможності європейського ринку праці та освітніх послуг.

Болонську декларацію підписали 1999 року в місті Болонья (Італія) міністри освіти 30 країн. Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти й домовилися про створення єдиного європейського освітнього простору до 2010 року. Декларація закріпила такі ключові положення:

1. З метою встановлення єдиних вимог до визнання дипломів про освіту розробити чітку уніфікацію документів про освіту, які підтверджували б рівень та якість засвоєних знань.

2. Запровадити дворівневу систему освітньо-кваліфікаційних рівнів — бакалавр і магістр. Бакалавр — це фахівець, який може працювати за фахом або продовжити освіту, перейшовши на другий ступінь — у магістрат. Ступінь магістра передбачає наявність глибших фундаментальних знань студента й орієнтує його на наукову кар'єру. Навчання на першому циклі повинне становити 3–4 роки, на другому — 1–2 роки. Післядипломна освіта здійснюється в докторантурі, що дає можливість здобути вчений ступінь доктора наук після 7–8-річного навчання. У державах-учасниках Болонського процесу повинен бути один докторський ступінь, наприклад, доктор філософії у відповідних сферах знань — природничі, економічні, соціогуманітарні науки тощо.

3. Створити систему кредитів відповідно до європейської системи трансферу оцінок. Кредитами називаються умовні одиниці, в яких визначається об'єм освіти. Акумуляюча кредитна система дає можливість врахувати всі досягнення студента, не тільки навчальне навантаження, а й участь його в наукових дослідженнях, конференціях, олімпіадах тощо. Завдяки накопичувальній системі кредитів студент зможе вступити до університету

однієї країни, а закінчити його в іншій; змінити під час навчання університет або обрану спеціальність; закінчити навчання на будь-якому етапі, здобувши ступінь бакалавра або магістра, продовжити освіту в зручний для себе період життя.

4. Посилити мобільність студентів, викладачів, адміністрацій вищих навчальних закладів. Для усвідомлення й затвердження конкурентоспроможності своїх знань і умінь кожен студент повинен мати можливість проходити стажування за кордоном. Завдяки цьому в основному вищому навчальному закладі він може скоротити кількість годин, які заплановано на вивчення іноземних мов. Мобільності студентів сприяє цілеспрямована підготовка до складання мовних тестів.

5. Розробити та запровадити єдині порівняльні критерії і загальні методології для вищих навчальних закладів усіх європейських країн. Нині країни Європи інтенсивно працюють над створенням мережі агентств із контролю якості та акредитації. Передбачається заснувати акредитаційні агентства, незалежні від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка студентів ґрунтуватиметься не на тривалості або змісті навчання, а на знаннях, уміннях і навичках, набутих випускниками. Одночасно з цим буде встановлено стандарти транснаціональної освіти.

6. Привести вищу освіту в різних країнах до єдиних стандартів. Це стосується розроблення схожих навчальних планів, тренінгів, досліджень.

7. Розробити та впровадити в життя концепції безперервного навчання, яке дає змогу людині отримати протягом життя декілька дипломів і вчених ступенів, а університету – значно поліпшити фінансово-матеріальне забезпечення за рахунок надання інформаційно-матеріальної бази для охочих продовжити навчання.

8. Запровадити партнерство студентських організацій та офіційних освітніх інститутів.

9. Підвищити привабливість і конкурентоспроможність європейської вищої освіти.

10. Запровадити єдині вимоги до працевлаштування випускників, а саме: знання випускників вищих навчальних закладів повинні бути застосовні й використані на користь як народу своєї країни, так і інших країн Європи. Для визнання кваліфікації планується використовувати додатки до диплома, рекомендовані ЮНЕСКО.

Варто зазначити, що освітній проект Болонського процесу принципово відкритіший до зовнішнього світу. У реформуваних системах вищої освіти беруть участь не лише країни-члени Євросоюзу, а й країни Азії, Балканські країни, а також східноєвропейські країни пострадянського простору.

Відкритість до зовнішнього світу європейської реформи вищої освіти визначає і порівняно спрощений алгоритм приєднання до неї. На відміну від Європейського Союзу, приєднання до творення єдиного європейського простору вищої освіти не потребує жорсткої відповідності економічним, соціальним чи політичним критеріям. Єдиною формальною умовою можливості приєднання до Болонського процесу, згідно з Берлінським комюніке, є підписання країною Європейської культурної конвенції Ради Європи 1954 року. Тому чотирьом країнам, які подали заявки на приєднання до Болонського процесу, але не підписали цю Конвенцію (Ізраїль, Киргизія, Північний Кіпр і Косово), було відмовлено у приєднанні до Болонського процесу. Загалом же приєднання – досить проста процедура і ґрунтується на добрій волі виконавчої влади певної країни, зокрема спеціально уповноваженого центрального органу в галузі освіти й науки. Власне, тому до реформи приєдналися країни з дуже різними освітнім потенціалом і неоднаковими освітніми системами.

Про демократичність Болонського процесу свідчить і те, що в ньому, крім держав-учасниць, на правах «консультативних членів» активну участь беруть Рада Європи і ЮНЕСКО, а також п'ять впливових європейських асоціацій. Розвиток та вдосконалення Болонської реформи здійснюється через проведення міжнародних конференцій, які збирають міністрів освіти з усіх країн-учасниць кожні два роки. За час упровадження Болонського процесу проведено шість таких міжнародних конференцій: у Болоньї (1999 р., Італія), Празі (2001 р., Чехія), Берліні (2003 р., Німеччина), Бергені (2005 р., Норвегія), Лондоні (2007 р., Велика Британія) і Льовені (2009 р., Бельгія). Підсумковими документами цих конференцій стали комюніке, які складено у формі побажань, і, отже, вони не передбачають санкцій і покарань у разі невиконання певних вимог. Сьогодні Болонський процес об'єднує 46 країн.

Отже, Болонський процес як процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи зумовлено світовими тенденціями глобалізації, які потребують створення європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи тощо. «На шляху цих реформ, – зазначають В. Журавський і М. Згуровський, – виникне багато складних проблем, але особливості найближчого періоду часу в тому, що уникнути зазначених перетворень уже неможливо. Бо, не проводячи реформ або зволюючи з ними, наша країна підсилуватиме ізоляційні явища як з боку Європи, так і з боку Росії, дедалі більше поглиблюючи власну суспільну й економічну кризу» [4, с. 8].

Україна, як повноправний учасник Болонського процесу, повинна зробити істотні кроки в корегуванні державної політики в галузі освіти з урахуванням його вимог і цілей. Першочерговими стають такі завдання:

- гармонізація нормативно-правового забезпечення галузі освіти з міжнародної і європейської систем стандартів, сертифікації;

- перехід до національної ступінчастої системи підготовки фахівців, що дає можливість задовольняти потреби особи в досягненні певного освітнього й кваліфікаційного рівня за бажаними напрямками (спеціальностями) відповідно до їхніх здібностей, що забезпечить її мобільність «без меж» на ринку праці;

- формування суспільства, яке вчиться протягом усього життя, створення позитивних умов мотивації індивідуального розвитку особи, її соціалізації і саморегуляції у європейському просторі;

- формування систем надання і контролю над якістю освітніх послуг на рівні, не нижчому за державні вимоги (стандарти), що відповідають світовій практиці, і за формами, структурою й змістом програм, термінами навчання, джерелами фінансування, що задовольняють інтереси і потреби кожної особи та держави;

- формування національних і загальнолюдських цінностей, забезпечення рівних можливостей у здобуванні освіти, постійне поліпшення якості освіти шляхом оновлення її змісту і форм організації навчально-виховного процесу, збереження і зміцнення здоров'я учасників навчального процесу, забезпечення економічних і соціальних гарантій педагогічних працівників, підвищення їхнього соціального статусу;

- підвищення ролі професійно-технічної освіти в соціально-економічному й культурному розвитку суспільства, всебічне врахування потреб громадян у професійній самореалізації, стимулювання участі працевдавців у підготовці кадрів, матеріальній підтримці про-

фесійно-технічних навчальних закладів і реалізації освітніх проектів;

– створення умов державної підтримки й ухвалення політичних рішень для динамічної інтеграції освітньої сфери України в європейський освітній простір.

З огляду на зазначені завдання щодо вдосконалення державної політики в галузі освіти в Україні, постає нагальна потреба внесення змін до чинних законів, насамперед законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» для адаптації їх до вимог Болонського процесу. Необхідно, по-перше, привести до європейських стандартів структуру вищої освіти, впорядкувати мережу вищих навчальних закладів, реформувати вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації відповідно до підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними та освітньо-науковими рівнями. По-друге, забезпечити ефективність державного замовлення. По-третє, внести зміни та доповнення до законодавства про освіту щодо запровадження й використання в навчальному процесі положень європейської кредитно-трансферної системи. По-четверте, на законодавчому рівні закріпити реальну автономію вищих навчальних закладів, забезпечити розвиток студентського самоврядування тощо.

На шляху реалізації вимог Болонського процесу необхідні розроблення та прийняття закону про освіту дорослих упродовж життя (або про післядипломну освіту), освіту осіб з особливими освітніми потребами, внесення змін та доповнень до чинних кодексів та законів, зокрема до Земельного кодексу України щодо законодавчого закріплення власності на земельні ділянки, на яких розташовані заклади освіти тощо.

Отже, після здобуття незалежності для України відкрилися можливості розвитку міжнародної співпраці, покликаної забезпечити інтеграцію вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір. Утвердження й забезпечення права людини на освіту, забезпечення доступності, рівності умов кожної людини для цілковитої реалізації її здібностей і всебічного розвитку стало одним із найважливіших обов'язків держави.

Міжнародні правові акти як частина національного законодавства, а також резолюції, конвенції, які мають статус рекомендаційних документів, значною мірою впливають на формування державної політики в галузі освіти. Визначальні методологічні положення міжнародних правових документів уже покладено в основу українського законодавства, яке проголошує освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного й культурного розвитку суспільства.

Саме під впливом міжнародних нормативно-правових актів стратегічною метою державної політики в галузі освіти України визначено забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя; виховання покоління людей демократичного світогляду, які цінують і обстоюють громадянські права й свободи, із повагою ставляться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу тощо.

Джерела

1. *Кремень В. Г.* Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. – К.: Парламент. вид-во, 2004. – 404 с.
4. *Журавський В. С.* Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти – К.: ІВЦ «Вид-во «Політехніка», 2003. – 200 с.

Про...

Освіта, наука, інновації — основа розвитку

Зважаючи на те, що Європа чимраз дуже намагається постати єдиним цілим, жодна зі сфер життєдіяльності суспільства не може залишитися поза процесом їх гармонізації. Оскільки вища освіта є саме тією галуззю, яка значною мірою впливає на формування суспільства, роздробленість, строкатість освітніх систем перешкоджають єднанню континенту. А коли взяти до уваги, що вища освіта стає високорентабельною сферою бізнесу, де лідируючі позиції посідають США, Європа може розраховувати на успішну конкуренцію в цій галузі лише як єдине ціле.

Хоча нині освітні системи західноєвропейських країн ще далекі від одноманітності, документи Болонського процесу постійно підкреслюють: національна своєрідність освітніх систем – загальноєвропейське багатство.

Деякі автори взагалі зауважують, що саме визнання, а не гармонізація систем є серцевиною Болонського процесу. Його основні цілі можуть уважатися досягнутими, якщо випускник ВНЗ із дипломом, наприклад, бакалавра може претендувати на права, котрі має бакалавр у будь-якій із країн-учасниць Болонського процесу (тобто бути прийнятим на відповідну посаду, вступити до магістратури тощо). Отже, мобільність студентів у Західній Європі ще дуже далека від бажаної – вона охоплює близько 5–10% від загальної кількості студентів. Деякі країни просунулися цим шляхом далі: так, у Фінляндії програми академічної мобільності охоплюють вже 30% студентів, а в найближчому майбутньому зможуть залучитися підтримкою і 50–60% осіб. Адже реалізація спільних освітніх програм передбачає обмін як викладачами, зайнятими в читанні тих чи інших курсів, семінарів, проведенні практикумів тощо, так і студентами, котрі навчаються за спільною програмою. Інакше кажучи, академічна мобільність, розвинена тією чи тією мірою, – умова реалізації спільної програми.

Крім того, важливо зберегти й модернізувати національний інтелектуальний потенціал, розвиток якого неабияк залежить від поглибленої системної взаємодії освіти, науки та інновацій. Адже саме через її відсутність він значно поступається показникам розвинених країн світу. Так, за оцінками Світового банку, індекс економічних знань, що розраховується з використанням показників розвитку інноваційної системи, освіти і людських ресурсів, інформаційно-комунікативних технологій та економічного режиму й державного управління, для України становить 5,55. Натомість, для провідних країн світу (Швеція, Фінляндія, Ірландія, Велика Британія, Франція, Німеччина, Нідерланди, США та Японія) індекс економічних знань перевищує 8,21.

Присутність і роль профспілок, бізнес- та соціальних партнерів у структурах упровадження Болонського процесу наразі є мінімальною і здебільшого формальною. Конкретні дії у цьому напрямі мають несистемний характер у масштабах локальних угод. Гострою проблемою є працевлаштування випускників із бакалаврськими кваліфікаціями. Лише 13,9% випускників першого циклу одразу знаходять роботу, тоді як 81,8% осіб продовжують навчання на наступному циклі.

Відповідно, ще 2006 року для розвитку співробітництва бізнес- та соціальних партнерів у рамках Болонського процесу підготовлено проект закону України «Про залучення роботодавців до підготовки та перепідготовки кадрів, освітніх і наукових процесів».

Юлія ЦИРФА.